

ÇOK YÖNLÜ BİR SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ OLARAK

BAL-GÖÇ¹

Kader ÖZLEM*

Dönemsel olarak bakıldığında, Bulgaristan'dan gerçekleşen göçler çerçevesinde gelen soydaşların, her döneme özgü sorunları olmuştur. Bu sorunlar göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası olmak üzere geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. 1960'lı ve 70'li yıllarla birlikte, 1968 Göç Anlaşması ile gelen Bulgaristan Türkleri, 1950-51 göçüyle gelenlerin de aktif katkılarıyla ilk dernekleşme çalışmalarına başlamışlardır. Bu kapsamda, Bulgaristan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Bursa, İstanbul ve İzmir gibi iller¹ dernekleşme faaliyetlerinin ana üslerinden olmuştur. Ancak, Bulgaristan Türklerinin etkili örgütlenme anlamında ortaya çıkan ilk teşkilatı, özeldir Bulgaristan, genelde ise Balkan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı Bursa'da kurulan Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (BAL-GÖÇ) olmuştur.

Esas itibarıyla, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkış nedenleri 2 kategoride ele alınabilir:

1. Bulgaristan'ın asimilasyon politikalarını protesto etmek ve uluslararası kamuoyuna duyurmak için kriz dönemlerinde tepki olarak ortaya çıkanlar (BAL-GÖÇ, BAL-TÜRK vb...),
2. Kriz dönemleri dışında kurulan kültürel ve yöresel nitelikteki dernekler

Kriz dönemlerinde kurulan dernekler güncel anlamda dâhi Türk-Bulgar ilişkilerinde kısmen etkili olabilen birer sivil toplum örgütü olurlarken; kültür ve yöre derneklerinin bu boyutu yoktur. İkinci kategoride yer alanlar daha ziyade kendi üyelerine dönük faaliyetler içerisinde bulunmaktalar ve Bulgaristan nezdinde ses getirici nitelikte etkilerde bulunamamaktadırlar.

Türkiye'de Bulgaristan Türklerinin dernekleri başta Bursa olmak üzere, İstanbul, İzmir, Edirne, Kocaeli, Eskişehir ve Yalova gibi Bulgaristan göçmenlerinin yoğun yaşadığı illerde kurulmuşlardır. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'deki dernekleri bağlamında Bursa stratejik bir öneme sahiptir. Zira Bursa, diğer şehirlere nazaran demografik olarak olmasa da göçmen nüfusun yoğunluğu ve etkinliği gibi kriterlerin ışığı altında, bu alanda diğerlerinden daha fazla ön plana çıkmaktadırlar. Bu noktada, Bursa'da Bulgaristan Türklerinin önemli bir sivil toplum örgütü olarak BAL-GÖÇ önemli bir aktördür. Konumuz içeriğine uygun olarak, Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin dava merkezli örgütlenmiş etkin bir sivil toplum kuruluşu olması, Türk-Bulgar ilişkilerini azınlık hakları bağlamında etkileyebilme gücü ve sahip olduğu ilişkiler ağı bağlamında BAL-GÖÇ'ü örneklem olarak incelemek sivil toplumun etkisini göstermek açısından önemli olacaktır. BAL-GÖÇ örneğinden hareketle, Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri derneklerinin aslında Türk-Bulgar ilişkilerinde önemli bir misyonu yerine getirebileceği ortaya çıkmaktadır.

1984 yılından itibaren, Bulgaristan'daki Türk azınlığa yönelik asimilasyon politikaları gündeme gelmiş ve Türkler kapsamlı bir Bulgarlaştırma işlemine tabi tutulmak istenmişti. Bu politika sadece Türklerin isimlerinin değiştirilmesini değil; aynı zamanda Türk soylu kişilerin temelli ortadan kaldırılmasını amaçlamaktaydı. Derneğin kuruluş gerekçesi, Bulgaristan'ın asimilasyon politikalarına 'dur' demek ve soydaşlara yönelik baskıları ulusal ve uluslararası kamuoyunun dikkatine sunmaktı. Resmî olarak 17 Ocak 1985 tarihinde kurulan BAL-GÖÇ, Bursa kamuoyunun yakından tanıdığı ve 1951 yılı Bulgaristan göçmeni olan Mümin Gençoğlu'nun yönetiminde, Bursa ve İstanbul'da Bulgaristan'ın politikalarını protesto etmek amacıyla on binlerce kişinin katılımıyla gerçekleştirilen mitinglerin organizasyonunda ön plana çıkmış ve bu durum Ankara tarafından takdir edilmiştir.²

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen 'Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi' nde bildiri olarak sunulmuştur.

Diğer taraftan, halk nezdinde de BAL-GÖÇ'ün bu çalışmaları beğeni ve sempati toplamıştır. Derneğin halk nezdinde sempati toplaması, faaliyet sahasının 'milli bir dava' alanı olarak görülmesiyle doğrudan ilintilidir. Hatta zaman zaman bu durum, derneğin Türk milliyetçiliğinin sivil toplum alanındaki uzantısı olarak değerlendirilmesine yol açmakta³ ve soydaş sorunlarının çözümüne yönelik faaliyet göstermekte ve devlet yetkilileriyle bu kapsamda işbirliği yapmaktadır.

Söz konusu tartışma, derneğin Türkiye içindeki faaliyetleri, yerel yönetimler ve siyasi partiler üzerinde baskı oluşturma ve tabanı etkileme bağlamında ele alındığında, sivil toplum örgütü olabildiğini gösterirken; derneğin Bulgaristan'a yönelik faaliyetleri söz konusu olunca daha ziyade demokratik kitle örgütü olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan, BAL-GÖÇ'ün Türk-Bulgar ilişkilerinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Derneğin kuruluşunda Bulgaristan'ın politikalarına karşı bir tepki durumunun söz konusu olması, kuruluşunu izleyen yıllarda asimilasyon politikalarını protesto etmek için ulusal ve uluslararası alandaki etkili faaliyetleri⁴, 1989 göçüyle gelen soydaşların Bursa'da yerleştirilmesi ve sorunlarının çözümündeki etkili girişimleri⁵ ile Bulgaristan Türklerinin kurumsal örgütleriyle olan yakın ilişkileri⁶ derneğin Bulgar yetkililer tarafından da yakından izlenmesine yol açmaktadır.

BAL-GÖÇ'ün faaliyetlerinin Bulgar tarafınca yakından takip edilmesinde etkili olan bir diğer husus, derneğin uluslararası alanda etkinliğinin ve prestijinin olmasıdır. BAL-GÖÇ daha kuruluşundan itibaren, Bulgaristan'daki asimilasyon girişimlerini uluslararası kamuoyuna taşımış ve Bulgaristan'ı zor durumda bırakmıştır. Örneğin, 9 Kasım 1986 tarihinde BAL-GÖÇ'ten bir heyet, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) toplantısına katılarak 30'un üzerinde ülkenin dışişleri bakanlarına Bulgaristan'da Türk ve Müslümanlara yapılan zulmü anlatmıştır. Bunun yanında, Uluslararası Af Örgütü ve Helsinki İnsan Hakları Komitesi Başkanları ve diğer temsilcilerle görüşülmüş; Bulgaristan'ın asimilasyon politikalarını uluslararası kamuoyunun gündemine taşımıştır.⁷

Derneğin, makro önem arz eden çeşitli konularda önemli bir aktör olarak görünebilmesi, bir diğer özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Bulgaristan'da gerçekleşen seçimlerde kendisini daha somut bir şekilde göstermektedir. Dernek, Bulgaristan'daki başta genel seçimler⁸ olmak üzere, yerel seçim ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Bursa'da yaşayan Bulgaristan vatandaşlarının ve çifte vatandaşların seçimlere katılıp oylarını kullanmaları için etkin bir koordinasyon mekanizmasını işletmektedir. Bu kapsamda, Bulgaristan'a giderek oy kullanacak olan seçmenin otobüslerinin koordine edilmesi, onların Bulgaristan'a sağ salim varmaları ve geri dönmeleri; Türkiye'de oy kullanacak Bulgaristan vatandaşları içinse, Türkiye'de sandıkların kurulması için ilk etapta dilekçelerin toplanması ve bunların Bulgaristan temsilciliklerine teslimi, seçim günü sandık başlarında görev yapacak olan personelin belirlenmesi⁹, personelin ihtiyaçlarının karşılanması, oyların sayımı esnasında olası bir usulsüzlüğü önlemek ve seçim sandık sonuçlarından haberdar olmak ve kamuoyuna bilgi aktarmak gibi etkin görevler üstlenmektedir.

Derneğin Türk-Bulgar ilişkilerinde üstlendiği söz konusu misyon Bulgaristan'da milliyetçi çevrelerce abartılı bir biçimde anlatılırken; yine bu çevrelerin ulusal yayın organlarında derneğin başkan ve yöneticileri "Bulgaristan karşıtı eylemlerin odak noktası" olarak gösterilmektedirler. Söz konusu yayın organlarının, seçim döneminde oyunu kullanmak için Bulgaristan'a giden seçmene otogara indiklerinde sordukları ilk soru "sizi BAL-GÖÇ mü buraya gönderdi?" olurken; yine söz konusu aşırı milliyetçi çevreler 5 Temmuz 2009 seçimi öncesi Bulgaristan Türkiye'yle olan KapitanAndreevo sınır kapısında taşkınlıklar yapmışlar ve Türk seçmenin ülkeye girişini engellemek istemişlerdir.¹⁰

BAL-GÖÇ, kuruluşundan itibaren yaptığı faaliyetler sonucu Bakanlar Kurulu'nun 11.08.1987 gün ve 87/12003 sayılı kararıyla *kamu yararına çalışan dernekler* statüsüne girmiş; yine aynı yıl içerisinde merkezi Bursa'da bulunan Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu'nun (BGF) kurulmasını teşvik etmiştir. İzmir, Kocaeli, Yalova ve İstanbul'daki bazı derneklerle BGF çatısı altında buluşulurken; BGF ile uluslararası alanda önemli bir görev üstlenilmiştir. 23 Temmuz 2004 tarihinde BGF'ye, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları adına 'Özel Danışmanlık' statüsü verilmiştir.¹¹ Ayrıca Derneğin 30 bine yakın üyesi ve 9 şubesi bulunmaktadır. Kendine özgü yapısı ve tarihsel birikimiyle, Türk-Bulgar ilişkilerinde önemli bir rol

oyunmakta ve günümüzde Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin en etkin sivil toplum örgütü olarak ön plana çıkmaktadır.

* Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Sekreter Yardımcısı, kaderozem@gmail.com.

- ¹ Özellikle 1950-1988 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçlerle elen soydaşların yerleştikleri illere bakıldığında, Bursa'nın il sırada yer aldığı görülürken; ardından İstanbul ve İzmir gelmektedir. Söz konusu sayısal veriler için bkz. LiliaPetkova, "The ethnic Turks in Bulgaria: Social integration and impact on Bulgarian-Turkish relations, 1947-2000, *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, Vol.1, No.4, 2002, s. 44.
- ² BAL-GÖÇ'ün miting organizasyonlarının Ankara'da takdir toplamasının doğal bir sonuç olduğu ortadadır. Zira dernek kuruluş aşamasında Ankara'da (E) Org. Turgut Sunalp Paşa'nın onayı ve desteği alınarak kurulmuştu. Bkz. ZülkefYeşilbahçe, "BAL-GÖÇ Onbeşini Doldururken", *Balkanlar'da Türk Kültürü*, Sayı:32, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999, s. 6.
- ³ JeanneHersant-AlexandreToumarkine, "HometownOrganisations in Turkey: An Overview", *EuropeanJournal of TurkishStudies*, No:2, 2005, <http://ejts.revues.org/pdf/397>, s. 13, 1 Mayıs 2010.
- ⁴ Ulusal düzeyde Bulgaristan Türklerinin maruz kaldığı baskıları gündeme taşımak için 1985 yılının başında dönemin TBMM Başkanı Necmettin Karaduman ve Başbakan Turgut Özal ile görüşen BAL-GÖÇ yöneticileri, uluslararası alanda da çeşitli temaslarda bulunmuştur. Bkz. Ali Öztürk, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Rumeli'den Bursa'ya Hayatım ve Hatıralarım*, 2. Baskı, Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 311-312.
- ⁵ BAL-GÖÇ, 1989 göçmenlerinin sorunlarının çözümünde etkin rol üstlenmiştir. Örneğin gelen göçmenlerin ev bulma, kira ödeme, iş bulma ve gıda yardımları gibi, göçmenlerin hayatlarını yeniden kurmalarında etkili olmuştur. Belkıs Kümbetoğlu, "Göçmen ve Sığınmacı Gruplardan Bir Kesit; Bulgaristan Göçmenleri ve Bosnalı Sığınmacılar", *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar...*, der. Kemâli Saybaşılı-Gencer Özcan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, ss.238-239.
- ⁶ Örneğin, Ahmed Doğan Hak ve Özgürlükler Hareketi siyasi lideri olarak, 1991 yılında geldiği Türkiye'de, bir takım temaslarda bulunmuş ve bu kapsamda Bursa'ya da gelerek BAL-GÖÇ'ü ziyaret etmiştir. ZülkefYeşilbahçe, *Ata Topraklarından Anavatana Anılar*, Bursa, 2008, ss. 240-241.
- ⁷ Öztürk, a.g.e., s. 315.
- ⁸ Nuray Ekici, "Bulgaristan'da Hak ve Özgürlükler Hareketi" ve 25 Haziran 2005 Seçimlerinin Derinlemesine Analizi", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:7, Güz 2005, s.132.
- ⁹ Ortaya çıkabilecek usulsüzlüklere karşın, Bulgaristan devleti her sandık başına en az bir Bulgar yetkili göndermektedir.
- ¹⁰ *İhlas Haber Ajansı* (İHA), 03 Temmuz 2009.
- ¹¹ *BAL-GÖÇ Resmi İnternet Sitesi*, <http://www.balgoc.org.tr/2004/bgf/bgf/bgf.html>, 10 Mayıs 2010.